

XIII. Præter Pauli et Joannis Diaconorum lucubrationes adjicienda duximus quædam selecta veterum testimonia de sancto Gregorio. Nullas autem alias Vitas ex integro scriptas inter antiqua monumenta reperire potuimus. Inter opera Venerabilis Bedæ ἀνάδοτα recenset quidem Guillelmus Cave Vitam sancti Gregorii quam ait manuscriptam exstare in bibliotheca collegii Mertonensis. Ejus porro visendæ desiderio accensi, rogavimus nostrum Mabillonium ut a viro doctissimo Th. Gals amico suo in litteratos omnes benefico impetraret consuli laudatum Codicem, et cum Pauli opusculo de sancti Gregorii Vita conferri. Non solum id præstitit vir officiosissimus, sed etiam ad nos misit excerpta quædam tum ex primis Ms. periodis: *Gregorius hac urbe Romana Patre Gordiano, matre vero Silvia, etc., usque nulli in hac urbe putaretur secundus; tum ex fine totius operis ab his verbis: hæc breviter de vita beati Gregorii dicta sunt, etc., usque supultus vero est in ecclesia beati Petri apostoli ante secretarium, die iv Iduum Martiarum. Præstante Domino nostro Jesus Christo qui cum Patre, etc.* Et ex his clare intelleximus quod prius subodorabamur, hunc bibliothecæ Mertonensis Codicem nihil aliud quam Pauli lucubrationem exhibere. Hoc loco integram optimi viri Thomæ Gals epistolam subjicere operæ pretium duximus, quæ benefici ejus in nos animi insigne est argumentum.

Viro optimo pientissimoque D. D. Jounni Mabillonio Th. Gals S. P.

Tuas per Gannovium jucundissimas et expectatissimas accepi. Continuo ad Oxonienses de Vita sancti Gregorii scripsi. Longa interposita mora hæc de Vita illa recepi. Moneo, quod tamen te monuisse non opus erit, hæc ad Paulum Diaconum videri referenda; is πατήρ τοῦ λογοῦ, uti ex Surio colligo. Totum opusculum in Ms. Oxon. coll. Mertonensis decem explicatur foliis. Si tibi ejus aliquid desiderium subeat, curabo eo fruaris. Sane decet me memorem semper esse tuorum multorum in me meritorum, et libentissime pro viribus et facultatibus tibi tuisque inservirem. Quare rem mihi gratissimam feceris, si quem e tuis amicis huc aliquando tendentem ad me destines, ut saltem de tua valetudine et vita prospera subinde audiam, qua quidem re nihil mihi lætius contingere potest. Vale.

Nobilis adolescens Spencerus Compton, qui jam cum legato nostro apud vos agit, te brevi meo nomine saluabit.
Bloomsburi Londini, 14 Jan. 1697.

XIV. Superest ut de Vita sanctissimi Doctoris a nobis ex ejus potissimum scriptis concinnata pauca dicamus. Ipsam prius Gallice publicavimus an. 1698. Indeque cœpit omnis in Gregorium labor. Cum enim lucubrationem hanc qualemcunque felicis recordationis Innocentio XII acceptissimam fuisse nobis significasset emin. cardinalis Spada litteris datis 8 Apr. 1698, atque ad majora audenda impertita nomine tanti pontificis benedictione nobis animo addidisset, statim ad novam omnium sancti Gregorii operam Editionem nos accinximus. Hanc autem Vitam in Latinum versam hic exhibemus, at breviorē, nec servato semper prioris Gallicæ ordine.

Initio capitum fere semper duo annotantur anni, v. g., an. 590 et 591, quia nimirum annos pontificatus sancti Gregorii per indictiones computamus: indictio vero quæ mense Septembri incipiebat, duobus respondebat annis.

Cæterum de utilitate elucubrati a nobis operis præfari superfluum foret; cum in Vita maximi hujus Ecclesiæ doctoris omnia fere quæ ad historiam illorum temporum sive sacram sive profanam spectant exponantur, summa evangelicæ doctrinæ capita confirmentur, contineatur omnis ecclesiastica disciplina, vitæ Christianæ præcepta, imo certissimæ sublimioris perfectionis regulæ tradantur, ex quibus profectum sumere possunt non solum oves gregis Christi, sed etiam Pastores. Hæc, studiose Christiane, lege in otio, sed non otiose; et tibi apponentibus improbi laboris fructus optimos bene precare.

SANCTI GREGORII MAGNI VITA^a,

AUCTORE (b) PAULO DIACONO MONACHO CASSINENSI.

¶ 1. Gregorius hac urbe Romana, patre Gordiano, matre vero Silvia editus, non solum de spectabili senatorum prosapia, verum etiam religiosa, originem duxit. Nam (c) Felix, istius apostolicæ sedis antistes, vir magnæ virtutis, et Ecclesiæ in Christo gloria, ejus atavus fuit. Sed tamen hanc Gregorius tantæ nobilitatis lineam moribus extulit, probis actibus decoravit. Denique, ut post in propatulo claruit, non sine magno quodam præsigio tale sortitus est nomen. Gregorius namque ex Græco eloquio in nostra lingua vigilator, seu vigilans sonat. Re etenim vera vigilavit sibi, dum divinis inhærendo præceptis, laudabiliter vixit. Vigilavit et fidelibus populis, dum doctrinæ af-

fluentis ingenio eis quo tramite cœlestia scanderent patefecit.

2. Disciplinis vero liberalibus, hoc est grammatica, rhetorica, dialectica, ita a puero est institutus, ut quamvis eo tempore florerent adhuc Romæ studia litterarum, tamen nulli in urbe ipsa secundus esse putaretur. Inerat ei in parva adhuc ætate maturum jam studium: adhærere scilicet majorum dictis; et si quid dignum potuisset auditu percipere, non segniter oblivioni tradere, sed tenaci potius memoriæ commendare: hauriebatque jam tunc sitibundo doctrinæ fluentia pectore, quæ post congruenti tempore mellito guttore eructaret. Hic in annis adolescentiæ

(a) Ex Venerabili Beda magna ex parte desumpta videtur, l. ii hist., c. 1, licet fusiori stylo descripta.

(b) In Cod. Beccensi, Incipit Vita sancti Gregorii pa-

pæ. edita a Paulo monacho Cassinensi.

(c) Nempe quartus.

(in quibus solet ea ætas vias sæculi ingredi) Deo cœpit devotus existere, et ad supernæ vitæ patriam totis desideriis anhelare.

3. Sed dum diu longæque conversionis gratiam differret et postquam cœlesti est afflatus desiderio, sæculari habitu contegi melius putaret, velletque præsentī mundo quasi specie tenus deservire, cœperunt multa contra eum ex ejusdem mundi cura succrescere, ut in eo non jam specie, sed (ut ipse de se asserit) retineretur et mente. Tandem cum (a) parentum jam dudum obitu liberam disponendarum rerum suarum haberet facultatem, quod prius mente gestabat aperit; quodque jam in divinis erat obtutibus, humanis etiam visibus ostendit. Mox etenim cuncta quæ habere potuit, ad pietatis opus distribuit, ut Christum pro nobis factum egenum egens ipse sequeretur.

4. Sex denique in Sicilia monasteria construens, fratres illic Christo servituros aggregavit: septimum vero intra urbis hujus muros instituit, in quo et ipse postmodum regulari tramite, multis sibi sociatis fratribus, sub abbatis imperio militavit. Quibus monasteriis tantum de redditibus prædiorum suorum delegavit, quantum posset illic commorantibus ad quotidianum victum sufficere; reliqua vero cum omni (b) domus præsidio vendidit, ac pauperibus erogavit; nobilitatemque illam, quam ad sæculum videbatur habere, totam ad nanciscendam supernæ gloriæ dignitatis, divina gratia largiente, convertit. Et qui ante serico contextu ac gemmis micantibus solitus erat (c) per urbem procedere trabeatus, post vili contactus tegmine, ministrabat pauper ipse pauperibus.

5. Etenim mutato repente sæculi habitu, monasterium petiit, et ex hujus mundi naufragio nudus evasit. In quo tanta perfectionis gratia cœpit conversari, ut jam tunc in ipsis initiis perfectorum posset numero deputari (d). Inerat denique ei tanta abstinencia in cibis, vigilantia in orationibus, strenuitas in jeuniis, ut infirmato stomacho vix consistere posset. Sustinebat præterea assiduas corporis infirmitates: et maxime ea pulsabatur molestia, quam Græco eloquio medici (e) syncopin vocant; cujus incommodis ita dolore vitalium cruciabatur, ut crebris interceptus angustiis, per singula pene horarum momenta ad exitum propinquaret.

6. Qualis autem in monasterio fuerit, quamque laudabili studio vitam duxerit, ex ipsius possumus verbis colligere, quibus ipse in pontificatu jam positus, dum cum Petro suo diacono colloqueretur (f),

(a) Imo solo patre; mater enim diu postea vixit, ex Joan. Diac., l. 1, c. 9.

(b) Gussanv., cum omni domo prædia. Bolland., cum omni domo prædio; reluctantibus Mss.

(c) Guss., per urbes.

(d) Post hæc verba legitur in Guss.: *Electus autem communi fratrum concordia in abbatem, præesse non renuit. Inerat, etc.*, quæ absunt a Mss. et huic loco incongrue sunt inserta.

(e) Σύγκοπις Celso animæ defectio dicitur. BOLLAND.

(f) Guss., flendo visus est; manifesto errore.

A flendo usus est, dicens: « Infelix quippe animus meus occupationis suæ pulsatus vulnere, meminit qualis aliquando in monasterio fuit, quomodo ei latentia cuncta subter erant; quantum rebus quæ voluntur eminebat; quod nulla nisi cœlestia cogitare consueverat; quod etiam retentus corpore, ipsa jam carnis claustra contemplatione transibat; quod mortem quoque, quæ pene cunctis pœna est, videlicet ut ingressum vitæ, et laboris sui præmium amabat, At nunc ex occasione curæ pastoralis, sæcularium hominum negotia patitur; et post tam pulchram quietis suæ speciem, terreni actus pulvere sædatur. Perpendo itaque quod tolero, perpendo quod amisi. Cumque intueor illud quod perdidit, fit hoc gravius quod porto. Ecce etenim nunc magni maris fluctibus quatior, atque in navi mentis tempestatis validæ procellis illidor, et cum prioris vitæ recolo, quasi post tergum reductis oculis, viso littore suspiro; quodque adhuc gravius est, dum immensis fluctibus turbatus feror, vix jam portum valeo videre quem reliqui. » Hæc autem ipse de se, non profectum jactando virtutum, sed deflendo potius defectum, referre consueverat, quem semper se per pastorem curam incurrisse metuebat. Sed quamvis talia de se ex magnæ humilitatis intentione dixerit, nos tamen credere decet nihil eum monasticæ perfectionis perdidisse occasione curæ pastoralis, imo potiorē tunc sumpsisse profectum de labore conversionis multorum, quam de propriæ quondam quiete conversationis habuerit.

C 7. Sed qualiter hic sanctus vir ad diaconatus officium, et post ad pontificatus culmen ascenderit, subsequens sermo declarabit. Denique cernens Romanus pontifex, qui tunc Ecclesiæ præerat, virtutum gradibus Gregorium ad alta conscendere, eum a monasterio abstractum, ecclesiastici ordinis officio sublimavit (g), levitamque septimum ad suum adiutorium ascivit; nec multo post pro responsis ecclesiasticis ad urbem Constantinopolim (h) apocrisarium direxit. Nec tamen ille, quamvis in terreno conversaretur palatio, vitæ cœlestis intermisit propositum. Secuti sunt namque eum multi ex monasterio fratres sui, germana devincti charitate. Quod divina factum dispensatione conspicitur; ut eorum videlicet exemplo, ad orationis placidum littus (i), quasi anchoræ fune restringeretur; et dum causarum sæcularium incessabili pulsu fluctuaret, ad illorum consortium velut tutissimi portus sinum, post terreni actus volumina fluctusque refugeret. Et licet illud eum ministerium ex monasterio abstractum a pristina quietis vita

(g) Diaconos septem solitos adesse pontifici scripsit sanctus Cornelius papa, contra Novatum, apud Euseb., l. vi hist. Eccl., c. 35.

(h) De hac voce consule notam tertiam ad epist. libris Moral, præmissam, col. 1. Ex Joanne Diac., l. 1, c. 25, Benedictus papa Gregorium diaconum creavit, Pelagius vero apocrisarium misit. De hac difficultate quid sentiamus, aperiemus in Vita sancti Gregorii.

(i) Guss., vitiose, quasi anchora. Porro hæc desumpta sunt ex Epist. ad Leandrum Moral. prævia.

mucrone suæ occupationis extinxerit (a), inter eos tamen per studiosæ lectionis alloquium quotidianæ aspiratio compunctionis animabat. Horum ergo consortio non solum a terrenis est munitus incursibus, verum etiam ad cœlestis vitæ exercitia magis inagisque succensus.

8. Tunc ab eisdem fratribus obnoxie rogatus, maximeque a (b) Leandro, venerabili viro, Hispalensi episcopo, qui pro causis Visigothorum legatus eo tempore Constantinopolim advenerat, compulsus est ut librum beati Job multis involutum mysteriis enodaret. Nec ille negare potuit opus, quod sibi charitate interveniente, amor fraternus multis utile imponebat futurum. Sed eundem librum quomodo juxta litteram intelligendus, qualiter ad Christi ecclesiæque sacramenta referendus, quo sensu unicuique fidelium sit aptandus, per trigintaquinque librorum seriem miranda ratione perdocuit. In quibus libris ita de virtutibus vitiisque disseruit, ut non solis videatur eadem verbis exponere, sed formis aliquo modo visibilibus demonstrare. Unde non est dubium eum perfectionem ipsarum assecutum esse virtutum, quarum tam efficaciter intimare valuit effectum.

9. Qui cum adhuc esset in eadem regia urbe positus, nascentem ibi novam hæresim de statu resurrectionis, in ipso quo exorta est initio, juvante gratia catholicæ veritatis, attrivit. Siquidem (c) Eutychius, ejusdem urbis episcopus, corpus nostrum dogmatizabat in illa resurrectionis gloria impalpabile, ventis aereque subtilius esse futurum. Quod ille audiens, et ratione veritatis et exemplo dominicæ resurrectionis, probavit hoc dogma orthodoxæ fidei omnimodis esse contrarium. Catholica etenim fides habet quod ipsum corpus nostrum in illa immortalitatis gloria sublimatum, subtile quidem sit per effectum spiritualis potentiæ, sed palpabile per veritatem naturæ, juxta exemplum dominici corporis, de quo a mortuis suscitato dixit ipse discipulis: *Palpate et videte, quia spiritus carnem et ossa non habet, sicut me videtis habere* (Luc. xxiv, 39). In cujus assertione fidei venerabilis Pater Gregorius in tantum contra nascentem hæresim laborare contendit, tanta hanc instantia juvante etiam piissimo imperatore Tiberio Constantino ita comminuit, ut nullus exinde sit inventus qui ejus resuscitator existeret.

10. Igitur postquam Romam venerandus levita Gregorius regressus est, aliquanto interjecto tempore, tanta inundatione Tiberis fluvius alveum suum egressus est, (d) tantumque excrevit, ut ejus unda (e) per

(a) Mabil., *intus tamen eos*. Guss. et Bollandi quos sequimur præit Becc.

(b) De Leandro vide quæ diximus in nota secunda, ad Epist. jam laudatam, quæ Moralium prologus est.

(c) Claruit multis miraculis sanctus Eutychius (in Mss., Euticius) etiam ob fidem exilium passus. Colitur 6 Aprilis.

(d) Guss., *atque adeo invaluit*. Observat. Boll. id an. 509 contigisse, inense Novembris, cui assentimur.

(e) Guss., cui favent Belvac. et Becc., *super*. Ibid., *maximas regiones occuparet*, cæteris dissentientibus;

A muros urbis influeret, atque in ea maximam partem regionis occuparet, ita ut plurima antiquarum ædium mœnia dejiceret. Qua etiam aquarum violentia, horrea Ecclesiæ subversa sunt, in quibus nonnulla modiorum tritici millia perierunt. Tunc siquidem multitudo serpentium, cum magno & dracone in modam trabis validæ per hujus fluminis alveum in mare descendit; sed suffocatæ bestiæ inter salsos maris turbidi fluctus in littore ejectæ sunt. Subsecuta est e vestigio clades, quam inguinariam vocant; nam medio mense undecimo adveniens primum omnium juxta illud quod in Ezechiele legitur: a *sanctuario meo incipite*. Pelagium papam perculit, et (f) sine mora exstinxit. Quo defuncto tanta strages populi facta est, ut passim subtractis habitatoribus, domus in urbe plurimæ vacuæ remanerent. Sed quia Ecclesia Dei sine rectore esse non poterat, beatum Gregorium licet totis viribus renitentem, plebs tamen omnis elegit. Quem ille episcopem attentius fugere tentans, esse se omnino indignum tali honore clamitabat; videlicet metuens ne mundi gloria, quam prius abjecerat, ei sub ecclesiastici colore regiminis aliquo modo subreperere posset. Unde factum est ut epistolam ad imperatorem Mauricium dirigeret, cujus filium ex lavacro sancto susceperat; adjurans et multa prece deposcens, ne unquam assensum populis præberet, ut se hujus honoris gloria sublimaret. Sed præfectus urbis, (g) Germanus nomine, ejus nuntium anticipavit: comprehensoque eo ac disruptis epistolis, consensum quem populus fecerat imperatori direxit. At ille gratias Deo agens pro amicitia diaconi, eo quod locum ei deferendi honoris ut cupierat reperisset, data illico præceptione, ipsum institui præcepit.

11. (h) Cumque in hoc restaret ut benediceretur, et lues populum devastaret, verbum ad plebem pro agenda pœnitentia hoc modo exorsus est: « Oportet, fratres dilectissimi, ut flagella Dei, quæ metuere ventura debuimus, saltem præsentia et experta timeamus. Conversionis nobis aditum dolor aperiatur, et cordis nostri duritiam ipsa quam patimur pœna dissolvat. Ut enim propheta teste prædictum est: *Pervenit gladius usque ad animam* (Jerem. iv, 10). Ecce etenim cuncta plebs, cœlestis iræ mucrone percussur, et repentina singuli cæde vastantur. Nec languor mortem prævenit, sed languoris moras, ut cernitis, mors ipsa præcurrit. Percussus quisque ante rapitur, quam ad lamenta pœnitentiæ convertatur. Pensate ergo, qualis ad conspectum districti judicis pervenit, cui non vacat flere quod fecit. Habitatores quique

et monumenta pro mœnia. Quæ narrat hic Paulus, ex Greg. Tur. l. x, c. 1, descripta sunt.

(f) Januario anni 590, ac vi Idus Febr., Pelagium mortuum esse tradit Anastasius. BOLLAND.

(g) Imo fortasse Germanus sanguine fraterque Gregorii, quem fratrem habuisse probavimus in ejus Vita, l. i, c. 1, n. 5. Locus Greg. Tur. unde hæc sumpta, est ambiguus.

(h) Guss., *cumque tempus instaret*; et ad marg., al. *restaret*, ex mera conjectura.

non ex parte subtrahuntur, sed pariter corruunt; domus vacuæ relinquuntur; filiorum funera parentes aspiciunt, et sui eos ad interitum hæredes præcedunt. Unusquisque ergo nostrum ad pœnitentiæ lamenta confugiat, dum flere ante percussione[m] vacat. Revocemus ante oculos mentis quicquid errando commisimus; et quod nequiter egimus, flendo puniamus. Præveniamus faciem ejus in confessione; et sicut propheta admonet: *Levemus corda nostra cum manibus ad Dominum* (*Thren.* III, 41). Ad Dominum quippe corda cum manibus levare, est orationis nostræ studium cum merito bonæ operationis erigere. Dat profecto, dat tremori nostro fiduciam, qui per prophetam clamat: *Nolo mortem peccatoris, sed ut convertatur et vivat* (*Ezech.* xxxiii, 11). Nullus autem de iniquitatum suarum immanitate desperet. Veterinosas namque & Ninivitarum culpas tridua pœnitentia absternit: et conversus latro vitæ præmia, etiam in ipsa sententiâ suæ mortis, emeruit. Mutemus igitur corda, et præsumamus nos jam percepisse quod petimus; citius ad precem iudex flectitur, si a pravitate sua animus corrigitur. Imminente ergo tantæ animadversionis gladio, nos importunis fletibus insistamus. Ea namque quæ ingrata esse hominibus importunitas solet, Iudici veritatis placet, quia pius ac misericors Dominus vult a se precibus exigi, qui quantum mereamur, non vult irasci. Hinc etenim per Psalmistam dixit: *Invoca me in die tribulationis tuæ, et eripiam te, et magnificabis me*. Ipse ergo sibi testis est quia invocantibus misereri desiderat, qui admonet ut invocetur. Proinde, fratres charissimi, contrito corde, et correctis operibus, ab ipso feriæ quartæ diluculo (a) litania septiformi devota ad lacrymas interveniamus; ut districtus iudex cum culpas nostras nos punire considerat, ipse a sententiâ propositæ damnationis parcat. Quam exhortationem beati Gregorii ideo huic opusculo inserendam putavimus, ut a quanta perfectione prædicationis initium sumpserit, monstrarem.

12. Igitur dum magna multitudo sacerdotum, monachorum, diversique sexus et ætatis, juxta præceptionem beati Gregorii die constituta Dominum rogatura venisset, in tantum lues ipsa divino iudicio desæviit, ut intra unius horæ spatium, dum voces plebs ad Dominum supplicationis emitteret, octoginta homines ad terram corruentes spiritum exhalarent. Sed non destitit sacerdos tantus populo prædicare, ne ab oratione cessarent, donec miseratione divina pestis ipsa quiesceret.

13. Cumque adhuc futurus antistes fugæ latibulum præpararet (b), Urbi sollicitudo et portis vigiliæ depu-

(a) Al., *septimi mensis*. Guss., hic, *devota mente*, referens ad mentem quod Greg. dicit de Litania. Ibid. habet, *cum lacrymis*. Et infra: *ipsam sententiam damn. temperando parcat*, cæteris tam editis quam manu exaratis contradicentibus. Porro *septiformis litania* ideo dicta est, inquit idem Paulus Diac., l. III de Gestis Langob., cap. 25, quia omnis urbis populus a beato Gregorio in septem partes deprecaturus Dominum est divisus. Lege Greg. Tur. loco laudato, et

A tantur, donec opportune et gloriose, ut ordo sacer exposcit, in eo divina munia complerentur. Obiinet is a negotiatoribus ut in cratera occultatus educeretur ab Urbe, atque ita latebris triduo se occultavit, donec illum jejuniis et orationibus, populus Romanus, columna lucis, tertia super eum nocte cœlitus emissa, obtinuit: quæ non parvo noctis spatio a summo cœli usque ad eundem ipsum linea recta effulgens, quærentibus votum optabile demonstravit. Sed et cuidam anachoretæ Urbi contiguo angeli ascendentes et descendentes per præfatam columnam super illum sunt visi. Qui mox felix sacrumque sumens auspiciam, de ea quam vidit in somnis sanctus Jacob scala, ibidemque domum Domini dixit fore, rectorem domus Dei, quæ est ecclesia, imo ipsum Dei templum inibi esse absconditum exclamavit. Tandemque electus ac dilectus domini invenitur, capitur, trahitur, et ad beati Petri apostoli basilicam ducitur; ibique ad pontificalis gratiæ officium consecratus, papa urbis efficitur.

14. Quo in tempore cum a Joanne Ravennatis urbis episcopo reprehensus fuisset, cur a pastoralis officio delitescendo se subducere vire tam idoneus voluisset, hac occasione compulsus volumen egregium, 7 (c) quod Pastoralis appellatur, composuit: in quo manifesta luce patefecit qualis ad ecclesiæ regimen assumi, qualiter ipsi rectores vivere, qua discretione singulas quasque audientium personas instruere, quanta consideratione propriam quotidie debeant fragilitatem pensare. Sed et homilias Evangeliorum numero quadraginta composuit, quas in duobus Codicibus æquæ sorte distinxit. Libros etiam Dialogorum quatuor edidit, in quibus rogatu Petri diaconi sui, virtutes sanctorum, quos in Italia clariores nosse vel audire potuerat, ad exemplum viventium posteris collegit; ut sicut in libris Expositionum suarum quibus sit virtutibus insudandum edocuit, ita etiam descriptis sanctorum miraculis, quæ virtutum earumdem sit claritas ostenderet. Primam quoque et ultimam Ezechielis prophetæ partem, quæ videbantur obscuriores, per homilias viginti duas, quantum lucis intus habeant demonstravit (d). Scripsit præterea et alia nonnulla, sed et epistolas complures, quæ singulatim cuncta edicere, brevitatis studio, omisi.

15. Quod eo magis mirum est, tot eum ac tanta condere volumina potuisse, qui omni fere juventutis suæ tempore, ut verbis ipsius loquar, crebris viscerum cruciabatur doloribus, horis, momentisque omnibus fracta stomachi virtute lassescibat, lentis quidem, sed tamen continuis febribus anhelabat, frequens etiam eum gressuum dolor vehementer affli-

Joan. Diac., l. I, c. 42.

(b) In cod. Moissacensi, multis prætermisissis, præpararet, trahitur, capitur, etc., ut infra.

(c) Becc. et alii mss., qui Pastoralis ap. Boll., quod liber Pastoralis app.

(d) Apud Guss. solum: *Scripsit præterea super Proverbia, super Cantica canticorum, de Prophetis, de libris Regum, de Heptatico, et alia nonnulla: Epistolæ, etc.*

gebat. Verum inter hæc dum sollicitus pensaret quia, Scriptura teste, *omnis filius qui recipitur, flagellatur*, (*Hebr. xii, 6*), quo malis præsentibus durius premebatur, eo de æterna certius præsumptione respirabat. Fatigabat eum præterea de ordinandis Urbis vigiliis, ne ab hostibus caperetur, sollicitudo continua. (a) Urebant quoque incessanter ejus animum filiorum hinc inde discrimina nuntiata. Sed tamen ille inter tot et talia deprehensus incommoda, nunquam otio indulgebat, quin aut filiorum utilitatibus inserviret, aut aliquid dignum Ecclesiæ scriberet, aut per contemplationis gratiam cœli secretis interesset.

16. Denique cum de tota pene Italia Langobardorum gladios metuentes plurimi undique ad Romanam urbem confluerent, solertem pro omnibus curam gerebat, et universis cum verbi pabulo corporis subsidia ministrabat. In tantum namque ejus animum misericordiæ amor devicerat, ut non solum horum quos præsentibus necessitatibus occurreret, sed insuper longe positis opem suæ largitatis impenderet; adeo ut etiam in monte Sinai Dei famulis constitutis quæque erant opportuna transmitteret. Nam alii quidem pontifices construendis ornandisque auro vel argento ecclesiis operam dabant; hic autem et his insistebat, et quasi his omissis totus erga animarum lucra vacabat, et quidquid pecuniæ habere poterat, sedulus dispergere, et dare pauperibus curabat (*Psal. cxii, 9*), ut justitia ejus **S** maneret in sæculum sæculi, et cornu ejus exaltaretur in gloria; ita ut illud beati Job veraciter dicere posset: *Benedictio perituri super me veniebat, et cor viduæ consolatus sum. Justitia indutus sum, et vestivi me sicut vestimento, et diademate judicio meo. Oculus fui cæco, et pes claudus. Pater eram pauperum, et causam quam nesciebam, diligentissime investigabam* (*Job xxix, 13 seq.*). Et paulo post: *Si comedi bucellam meam solus, et non comedit pupillus ex ea, quia ab infantia mea crevit mecum miseratio, et de utero matris meæ egressa est mecum* (*Job xxxi, 17, 18*).

17. Ad cujus pietatis et justitiæ opus pertinet, quod Anglorum gentem per prædicatores quos illuc direxit, de dentibus antiqui hostis eripiens, æternæ libertatis fecit esse participes. Etenim quia qui Deo nostro fideliter adhæret, semper ex ejus largifluo munere ad altiora conscendit, dum iste sanctus ardenti

(a) Guss. suo more solus: *Urebatur quoque ejus animus propter filiorum, hinc inde, etc.* Utinam saltem aliquando quo ms. Codice uteretur indicasset!

(b) Guss., nemine consentiente, *contigit ut Gregorius antequam pontificale decus nactus fuisset, cum cæteris advenisset, ac vidisset inter alia, etc.*, ubi laborat sensus. Imo penitus delicit.

(c) Guss., *utrum in eadem insula.*

(d) Guss. *tantaque frontispicii gratia mentem ab int.* Bolland., *tantaque fronti speciei gratia.* Sequimur Mss. Becc., Conch., Belvac. et alios. Hic tamen Belvac. parum deflectit a cæteris, habet enim: *tantaque frontis specie gens grata, mentem ab internis gaudiis, etc.*

(e) Guss., *id est provinciales.* Miram sane vocis Deiri interpretationem! Eam tamen legere potuit in Belvac. Ad hanc vocem Deiri Mabil. hæc habet: *Modo Eboracenses Anglis York Shire appellantur. Lege Bedam, l. iii Hist., c. 4, et Bolland. Deira Anglis Deirland, est*

A studio pro colligendis particulatim fidelium animabus satageret, donavit illi pius dominus, ut totam pariter Anglorum gentem converteret. Cujus conversionis, ut putatur facta divinitus hæc occasio fuit. Dum die quadam advenientibus nuper mercatoribus multa venalia in forum Romæ collata fuissent, multi- que ad emendum hinc inde confluerent, (b) contigit et Gregorium ante scilicet quam pontificale decus haberet, per forum transitum facere, ac vidisse inter alia pueros venales positos, lacteicor poris. ac venusti vultus, capillos quoque præcipui candoris habentes. Quos cum aspiceret, interrogavit, ut aiunt, de qua regione vel terra essent allati. Dictumque est quia de Britannia insula, cujus incolæ tali omnes decore niterent. Rursus interrogavit (c) utrum iidem insulani Christiani essent, an paganorum erroribus implicati. B Dictumque est quod essent pagani. At ille intimo ex corde longa trahens suspiria, *Heu! Proh dolor!* inquit, *quod tam lucidi vultus homines tenebrarum auctor possidet, (d) tantaque frontis speciei ægram mentem et ab internis gaudiis vacuam gestat!* Rursus ergo interrogavit quod esset vocabulum gentis illius. Responsum est, quod Angli vocarentur. At ille: *Bene*, inquit, *nam et angelicam habent faciem, et tales angelorum in cælis decet esse cohæredes. Quod habet, inquit, nomen illa provincia, de qua isti sunt allati?* Responsum est, quia Deiri vocarentur (e) iidem provinciales. At ille *Bene*, inquit, *Deiri, de ira eruti, et ab misericordiam Christi vocati. Rex, ait, provincie illius quomodo vocatur?* Responsum est (f) quod Alle vocaretur. C At ille alludens ad nomen ait: (g) *Laudem Dei Creatoris illis in partibus oportet cantari.*

18. Accedensque ad pontificem hujus Romanæ et apostolicæ sedis, rogavit ut genti Anglorum in Britanniam aliquos verbi ministros, per quos ad Christum converterentur mitteret, asserens et seipsum in hoc opus domino cooperante perficiendum paratum esse, si tamen eidem apostolico papæ **S** hoc ut fieret complaceret. (h) Quod cum ei primo pontifex minime annuisset, victus tandem infatigabilibus ejus precibus assensit. Qui civibus profectionis suæ celans negotium (quandoquidem si id novissent, nullatenus illi quoque pacto acquievissent), quando celerius potuit, iter cum apostolica benedictione arripuit.

19. Hæc interea ad notitiam populi veniant. Una-

D *pars regni Northumbrorum, cujus altera pars Bernicia dicitur... Capitur Deira etiam pro regno Northumbriæ. Ita apud monachum Engolism., in Vit. Car. Mag. Eardulphus rex Nordanimbrorum, id est de Irlanda insula (imo de Deirlanda provincia) Britannie pulsus, ad imperatorem an. 808 venit.*

(f) Al. Hohel. Bedæ Elle, quod habet Belvac.

(g) Bolland. et Guss., *ad laudem Dei erat, alleluia oportet... decantari.* Et sane liquet Gregorium alluisse ad verbum *alleluia*, quod significat, *Laudate Deum.*

(h) In Cod. Moissac. et in al. Audomar., quo Bolland. usus est: *Quod dum perficere non posset, quia etsi pontifex concederet, ille quod petierat vellet (Audomar., illi quod petierat). Non tamen cives Romanos, ut tam longe ab urbe secederet, putaret permittere. Moiss., Mox ut ipse pontificatus officio functus est, opus diu desideratum perfecit, ut infra.*

nimi condicto omnes urbici ac suburbani, vel quique audientes occurrere potuerunt, sese in tres partes dividunt, et proficiscenti apostolico Pelagio ad Ecclesiam sancti Petri, terribili voce conclamant: *Eia, apostolice, quid egisti? Sanctum Petrum offendisti, Romam destruxisti, Gregorium non tam dimisisti quam expulisti.* His ergo vocibus horribiliter permotus pontifex populumque vehementissime metuens, post eum summa cum festinatione, et obligationis ut quantocius Romam rediret interdictione, direxit.

20. Sed antequam missi eum adissent, trium dierum jam confecto itinere, dum idem vir Domini, Gregorius, ut iter agentibus moris est, circa sextam horam in quodam prato sociis quibusdam quiescentibus, aliis autem assistentibus vel quibusque rebus necessariis occupatis sederet et legeret, venit ad eum locusta, et dans saltum paginæ quam percurrebat, insedit. Cernensque eam beatus Gregorius tam mansuete loco quo assederat permanere, cœpit (a) collætans sodalibus ipsius nomen reciprocans quasi interpretari: *Locusta, inquam, (b) eo dici potest, quasi loco sta; et subjungens, scialis, inquit, non progressus nos iter cœptum licere protendere. Verumtamen surgite, et jumenta sternite, ut quantum licuerit quo tendimus properemus.* Dum autem hinc mutuo confabularentur, et secum quærerent, pervenerunt missi apostolici equis sudantibus et admodum fatigatis, statimque illi cum magna celeritate epistolam quam detulerant porrexerunt, qua perlecta, *ita est, inquit, socii, ut prædixeram, Romam celerius remeabimus.*

21. Talique ordine interim dilato suæ devotionis effectum, mox ut ipse pontificatus officio functus est, opus diu desideratum perfecit, alios quidem prædicatores mittens, sed ipse prædicationem, ut fructificaret, suis exhortationibus ac precibus seu muneribus fulciens. Denique direxit ad eandem insulam servos Dei (c) Mellitum, Augustinum et Joannem, cum multis aliis Deum timentibus monachis; qui intra breve temporis spatium, (c) regem illum qui in capite insulæ morabatur cum suo populo converterunt. Quibus Dominus tantam faciendorum miraculorum gratiam contulit, ut verbum fidei quod ore prædicabant, signorum efficacia confirmarent. Unde factum est ut paucis elabentibus annis, etiam (e) cæteri insulæ ipsius reges, cum his qui eis erant subjecti, ad Christi Domini fidem accederent. De cujus gentis conversione simul et miraculorum prodigiis, quæ ibidem fiebant, ita beatus Gregorius in libris Moralibus 10 perhibet (*Lib. xxvii, olim. c. 6, nunc n. 21*), dicens:

(a) Ita Bolland. cum Belvac. et Gemet. Mabillon. legit *collectans*. Neutrum habet Gussanvill.

(b) Boll., *hæc*.

(c) Prior nominari debuit Augustinus. Mellitus secundo loco fuit missus in subsidium Augustini et sociorum. De Joanne vero nihil legitur aut apud Joanne Diac. aut apud Bedam.

(d) Cantiorum, Ethelbertum nomine.

(e) Ita Miss. At Mombritius (quem sequitur Guss.), *cæteræ etiam insulæ, et ipsarum reges*. Inter hos primus fuit sanctus Edwinus Northumbrorum rex, ducta in uxorem sancta Ethelburga, Ethelberti regis filia

A *Ecce lingua Britannicæ, quæ nihil aliud noverat quam barbarum fremere, jam dudum in divinis laudibus Hebræa cœpit verba sonare. Ecce quondam tumidus, jam substratus sanctorum pedibus servit Oceanus, ejusque barbaros motus, quos terreni principes edomare ferro nequiverant, hos per divinam formidinem sacerdotum ora simplicibus verbis ligant; et qui catervas pugnantium infidelis nequaquam meluerat, jam nunc fidei humilium linguas timet. Quia enim perceptis cælestibus verbis, clarescentibus quoque miraculis virtus ei divinæ cognitionis infunditur, ejusdem Divinitatis terrore refrenatur, ut prave agere metuat, ac totis desideriis ad æternitatis gratiam venire concupiscat. Quod totum ut fieret, ita eidem beato Gregorio gratia divina concessit, ut merito ab Anglorum populis debeat apostolus appellari: quia etsi aliis non est apostolus, sed tamen illis est; nam signaculum apostolatus ejus ipsi sunt in Domino (I Cor. ix, 2).*

B 22. Jam vero utrum aliquibus vir iste tanti meriti miraculis claruerit, superfluo quæritur, quod luce clarius constat quod is qui virtutum signa suis meritis valuit, aliis quoque Christo largiente acquirere, si exegisset opportunitas, facilius poterat hæc etiam ipse promereri. Sed ne his qui cum Judæis signa visibilia ad ostendendam sanctitatem expetunt, satisfactio desit, et illis qui sanctorum exemplis ad meliora accendi et provehi quærent ædificatio prosit, quædam autumo referenda, quæ per eum Dominus ad excitandum et corroborandum nostræ mentis temporem, et (ut sic dictum sit) forte infidelitatem potius quam ignorantiam, fieri et manifestari decrevit.

C 23. Mater familias quædam nobilis erat in hac civitate Romana, quæ religionis et devotionis studio (f) oblationes facere, et die Dominica ad ecclesiam deferre, summoque pontifici ecclesiasticæ, consuetudinis et familiaritatis ejusdem gratia offerre solebat. Quæ cum quadam die ex more ad communicandum de manu apostolici ordine suo accederet, illique pontifex offam Dominici corporis porrexisset, dicens: (g) *Corpus Domini nostri Jesu Christi prosit tibi in remissionem omnium peccatorum, et vitam æternam, subrisit. Quod vir Domini cernens, illi communionem sacram retraxit, et separatim super altare posuit, eamque diacono servandam usquedum cuncti fideles communicarent tradidit. Expleto vero sacro mysterio, interrogavit eam beatus Gregorius, dicens: Dic, rogo, quid cordi tuo emergerit, cum communicatura resisti? At illa: Recognovi, inquit, portiunculam illam ex eadem oblatione fuisse quam ego manibus meis feci, et tibi obtuli; et cum eam te intellexerim corpus Domini*

(f) Nota ex veteri more laicos, etiam mulieres, offerre solitos panem (imo et vinum) ad communionem. Hinc Cyprianus, l. de oper. et eleemosynis, exprobrat diviti feminæ, quod in *Dominicum sine sacrificio* veniret, quod *partem de sacrificio quod pauper obtulerat* sumeret. Lege Greg. Turon., l. de Clor. confess., c. 65.

(g) Joan. Diac., lib. ii, c. 41, alia verba refert, scilicet, *Corpus Domini nostri Jesu Christi conservet animam tuam, quæ magis accedunt ad hodiernam formulam dandæ communionis.*

appellasse, subrist. Tunc sanctus Domini pontifex sermonem exinde fecit ad populum, et hortatus est eum ut suppliciter Dominum exoraret, quatenus ad multorum fidem corroborandam, carnis oculis ostenderet quid infidelitas hujus mulieris mentis oculis et fidei luminibus **¶¶** conspicere debuisset. Quod cum fuisset oratum, ipse una cum populo et eadem muliere ab oratione exurgens, ad altare cunctis cernentibus, et sese ad cernendum cœleste spectaculum comprimentibus, corporalem pallam (a) revelat, et universo populo ipsaque muliere contuente, partem digiti auricularis sanguine cruentatam invenit, et mulieri dixit: *Disce, inquam, veritati vel modo jam credere contestant:* Panis quem ego do, caro mea est, et sanguis meus vere est potus (Joan. vi, 51). *Sed præsciens Conditor noster infirmitatis nostræ, ea potestate qua cuncta fecit ex nihilo, et corpus sibi ex carne semper Virginis, operante sancto Spiritu fabricavit, (b) panem et vinum aqua mistum, manente propria specie in carnem et sanguinem suum ad catholicam precem ob reparationem nostram Spiritus sui sanctificatione convertit.* Indeque universos jussit divinam precari potentiam ut in formam pristinam sacrosanctum reformaret mysterium; quatenus mulieri ad eumendum fuisset possibile, quod et factum est. Unde sæpefata mulier plurimum in sacra religione ac fide proficiens, participatione dominici sacramenti consecrata est. Et omnes qui viderant, in divino amore et orthodoxa credulitate ferventius excreverunt.

24. Quidam quoque nobilissimus secundum carnis prosapiam, et potentissimus juxta regiam in suo modo magnificentiam, cum per internuntios familiaritatem apostolicæ sedis adeptus esset, et frequenti admonitione epistolarum, etiam a beato Gregorio transmissarum instructione, erga Dei et sanctorum cultum sufficienter fuisset imbutus, misit per strenuos et devotos missos condigna (c) exenia ad sedem pontificalem, petens reliquias beatorum apostolorum ac martyrum sibi transmitti. Cujus legatos sanctus apostolicus honorabiliter et gratuito suspiciens, aliquandiu secum morari fecit, atque indesinenter sanctorum apostolorum memorias, ac cœmeteria martyrum ex more prisco, pro hujusmodi negotio missas celebrando, et reliquias in eorum veneratione consecrando circumiens, præfatosque legatos sibi comi-

(a) Bolland., *relevat.* De corporali palla, qua scilicet corpus Christi involvebatur et tegebatur, legitur in libro Sacram., in ordinatione subdiaconi: *Pallæ quæ sunt in substratorio in alio vase debent lavari, in alio corporales pallæ. Ubi pallæ corporales lavatæ fuerunt, etc.*

(b) Hic habes transubstantiationis dogma, longe ante Paschasium Radbertum, quem ipsius auctorem fingunt Calvinianæ sectæ ministri, claris verbis assertum.

(c) Guss., *munera*, explicans fortasse quid significetur per *exenia*. Legendum videtur potius *xenia*. Xenium enim est munus ξένιον, id est hospiti, missum. Ita quoque legitur epist. olim 62, l. v, nunc 65, lib. vi, tam in Mss. quam in Editis. Et in vet. Cod. libri Pastoralis Eccles. Belv. sæculo x exarati legitur in carmine de Hugone episc.: *Xenia constituis, Christe, tui est operis.* Passim tamen J. Sirmondus, Mabillo-

tes semper habens, cum explicuisset eorum celebrationes, quorum reliquias petebantur, particulatim eosdem pannos consecratos, super quibus sancta celebraverat, divisit, et singulis singillatim (d) buxis imposuit; munitisque eis sigillo suæ sanctæ auctoritatis, pelitoribus usu ecclesiastico tradidit. Qui debita cum veneratione, benedictione petita et accepta, suscipientes, profecti sunt viam suam gaudentes. Sed dum per aliquantos dies regressionis suæ iter carperent, ei qui primus cæteris habebatur, amica humanitati subripuit curiositas, dixitque sodalibus se stulte tanti itineris subisse laborem, cum nescirent quid pretiosi domino suo referrent. Pedetentim autem crescente collatione verborum, et virescente suggestionem sociorum, contractis apostolicæ dignitatis sigillis, apertæ sunt buxtulæ, et in singulis singulæ panni repertæ sunt **¶¶** portiunculæ. Moxque cum indignatione Romam regressi, archidiaconum adeunt conquerentes: *Ut quid, inquit, dominus apostolicus (e) tam vilipendit domum nostram, qui tantam gratiam se apud eum obtinuisse speraverat; quod sic voluerit illi illudere, et nos dehonorationi et offensionis suæ addicere? Æstimavimus siquidem nos ossa apostolorum vel martyrum pretiosa hinc ferre, sicut decuerat tantum virum, uti dominus noster est, a tanta nihilominus sede quæsitam tam longo et difficillimo satis itinere, et datæ sunt nobis panni modicæ portiunculæ, ac si hujusmodi panniculi genus apud nos nequivisset inveniri. Nisi enim cauta sollicitudo nobis subvenisset, ut quod gerebamus cognosceremus, et sic stolide ad dominum nostrum nobis contigisset venire, dubium non est periculum honoris et gratiæ suæ nos debuisse incurrere.* Quos archidiaconus modesta increpatione redarguit, cur in tantam præsumptionem eruperint, ut apostolica sigilla corrumpere, hortans eos ut redirent, et quæ acceperant domino suo cum honore deferrent. Sed hi nullatenus monitis ejus acquiescentes, usque ad domni Gregorii venire præsentiam; factoque comperto, patientissime eorum tulit stultitiam, eosque sacrosanctis missarum solemnibus præcepit interesse. Unde cum ad locum sui sermonis est ventum, suadet populo Dei sanctorum gratiam exorare, quatenus in hac re dignetur apertissime sic suam potentiam patefacere, ut quid mereatur fides, evidentius minus creduli et ignorantes possint cogno-

D nius et alii antiquitatis studiosi, in veteribus scriptoribus a se editis reliquerunt *exenium, exenia*.

(d) Buxum seu buxtula significat *thecam* ex buxo confectam, Gallice *botte*, Mabil. Tria Mss., *buxtis*, at Montbritius, *buxetis*. Aliud Ms., *buxis*. Alia duo, *bustis*. Sed mox in omnibus Mss., dicuntur *buxtulæ*..... Reliquias sancti Mauri fuisse in buxtula lignea reconditas scripsit sanctus Odo abb. in miraculis ejusdem editis, 15 januarii, c. 4. BOLLAND. In Belv. leg. *buxtis*.

(e) Hic frequenter Rom. pontifex *apostolicus* appellatur. Hoc etiam nomine apud Græcos scriptores papa designatur. Theodorus Studita, lib. i, epist. 34, ad Leonem papam: *Tibi primo omnium apostolico capiti nostro nuntiare necessario optavimus.* Et lib. ii, epist. 35, Epiphano: *Misi epistolas duas ad apostolicum.* Ita passim.

scere. Et data oratione, accepit ab eo cultellum qui temeraverat signa, et super altare corporis sancti Petri acceptam unam panni portionem, per medium pungens secuit; ex qua statim sanguis decucurrit, et omnem eandem (a) portiunculam cruentavit. Videntes autem suprascripti legatarii et omnes populi stupendum et arcanum fidei sacræ miraculum, ceciderunt proni in terram, adorantes Dominum, et dicentes: *Mirabilis Deus in sanctis suis; Deus Israel, ipse dabit virtutem et fortitudinem plebi suæ; benedictus Deus (Psal. LXVII, 36)*. Et facto silentio inter alia fidei documenta, dixit ad eos beatus Gregorius, qui ante has venerandas reliquias parvi duxerant: *Scitote, fratres, quia in consecratione corporis et sanguinis Domini nostri Jesu Christi, cum ob sanctificationem reliquiarum in honore apostolorum vel martyrum ipsius quibus specialiter assignabantur, super sacrosanctum allare libamina offerebantur, semper illorum sanguis hoc pannos intravit, qui effusus est pro nomine Christi Domini nostri*. Et ædificatis in fide cunctis qui viderant, munitisque iterum buxtulis signo suo, tradidit eis incomparabilia munera voti sui, et cum gaudio reversi, hæc per ordinem domino suo nuntiarunt, et sui desiderii compotem reddiderunt. Qui pretiosa sanctorum patrocina reverenter suscepit, honorabiliter in loco venerabili condidit; quo Dominus frequentiora quam in sancti Petri ecclesia miracula operari dignatur ad laudem et gloriam nominis sui **13** usque in hodiernum diem.

25. Pater nihilominus familias erat Romæ valde rebus ditissimus, sed religione nimis egenus, qui, non vitiis minus plenus quam rebus, cum uxor sua ei displicuisset, fecit sibi ab ea contra præceptum Salvatoris nostri divortium. Res vero beatum Gregorium latere non potuit, quia et magnitudo mali, et magnatio (b) personarum se facile prodidit. Cui beatus Gregorius multis et suavissimis monitionibus, seu districti divini examinis terroribus, studiosissime et sæpissime, imo indesinenter persuadere contendit ut uxorem suam in gratiam (c) pactam reciperet, a qua quoquo modo divelli nisi morte, aut amborum consensu intercedente nequiret; sed is diabolica præventus irremediabiliter pertinacia, monita ejus sprevit. Quem beatus Gregorius apostolica auctoritate ab ecclesia sub anathemate, nisi resipisceret, sequestravit. Quam excommunicationem idem admodum ægre ferens, et peccata peccatis accumulans, duos magos pecuniis ex placito locat, ut in sanctum apostolicum

ad vindictam ejus (d) apodixem artis suæ exercerent. Qui eum facie ignorantes, dum quadara die ad processionem ex more pergit beatus Gregorius, illi eminus secus transitum stantes sibi eum rogant insinuari. Quibus responsum est ipsum esse qui solus pontificali dignitate equitans, præcedentem et subsequentem cuneum ecclesiasticorum virorum haberet; et intuentes eum, repente equum illius maleficiis suis a dæmonibus vexari fecerunt. Statimque beatus Gregorius invocato nomine Domini nostri Jesu Christi, et edito signo crucis, ab equo pertubavit dæmonia; respiciensque in partem, mox ut magos est contemplatus, (e) illi cæcati, et ab eisdem dæmoniis pervasi ceciderunt retrorsum. Ude intellexit vir Domini eorum id perpetratum nequitia; et cum jussisset eos ad se duci, interrogati rei ordinem prodiderunt; quibus respondit beatissimus Pontifex: *Perpetuo cæci esse debetis, ne videntes, ad consuetam perversitatem redire tentetis. In nomine aulem Domini nostri Jesu Christi, operante beato Petro, liberi a vexatione dæmonum sitis*. Qui confestim a dæmonibus emundati, et credentes, fonte salutari perfusi sunt; ac permanente cæcitate damnati, jubente beato Gregorio, de cætero stipe sunt ecclesiastica aliti.

26. Sed et tyrannus quidam multam oppressionem cum pene importabili importunitate quieti ingerebat sanctæ Romanæ Ecclesiæ, possessionesque eidem et mancipia pertinentes crudelissime devastabat. Quade re beati pontificis per Internuntios admonitione correptus, majori exarsit insania; adeo ut urbem depopulandam adiret. Cui adveniendi beatus Gregorius ut colloqueretur occurrit, tantamque vim nutu divino ejus verbis inesse expertus fuit, ut cum humillima indulgentia religioso apostolico satisfaceret, et se deinceps sibi subditum, et sanctæ Romanæ Ecclesiæ devotum famulum spondisset. Is denique postea usque ad exitum **14** infirmatus, venerandi papæ orationem poposcit, atque in responsum accepit quod ei Dominus adhuc spatium pœnitentiæ largiretur; et ut plenius convalesceret, illis quibus nutritus fuerat cibus indulgere studeret, qui jussis obtemperans convaluit, et in reliquum devotius vixit.

27. Idem vero perfectissimus et acceptabilis Deo sacerdos, cum quadam die per forum Trajani, quod opere mirifico constat esse exstructum, (f) procederet, et insignia misericordiæ ejus conspiceret, inter quæ memorabile illud comperiret, videlicet quod cum idem orbis princeps in expeditionem, circumvallatus

(a) Belvac., particulam.

(b) Ita Mss. Germ., Becc., Conch., Moissac. Bollandus, *agnitio personarum*. Guss., *quia et mali et personarum magnitudo*. Fortasse quod non probarent barbaram vocem *Magnatio*. Deducta videtur a *Magnate*, quasi Magnatis status et conditio.

(c) Boll., *in gratiam pacatam*. Guss. omisit *pacatam et pactam*, quod legitur in Mss. nostris, optimo quidem sensu, quasi pactis matrimonii promissam.

(d) Vox Græca, ἀποδείξις, demonstratio, probatio, specimen.

(e) Digna magis pœna. Sic Paulus Elymam magum cæcitate percussit, Act. XIII, 10.

(f) Procedere in auctoribus sacris significare solet,

ad ecclesiam solemniter pergere: quo sensu potest hic intelligi; nam in illa processione Gregorius pervenit ad sepulcrum beati Petri, ut ex sequentibus liquet. Consule notas doctissimi Menardi ad librum Sacrament., ad VI Idus Septembris, ubi legitur *ad processionem*. Cæterum quæ hic dicuntur de Trajano liberato, licet Bollandus nonnullisque aliis probentur, tanquam putida fabula exploduntur a Baron. ad an. 604, n. 30 et seq., et a Bellarm., lib. II de Purgat., c. 8. Quæ etiam refellimus, ex indubitatis sancti Gregorii testimoniis in ejus Vita Gallice scripta, tum I. II, c. 7, n. 11, tum I. III, c. 5, n. 7, et in commentario de ejusdem Vita.

militum cuneis, pergeret, ibidem obviam habuerit velustissimam viduam, senio simulque dolore ac paupertate confectam cujus lacrymis atque vocibus sic compellatur: *Princeps piissime Trajane, ecce hic sunt homines qui modo mihi unicum filium, senectutis scilicet meæ baculum et omne solatium, occiderunt; meque una cum eo volentes occidere, dedignantur etiam mihi pro eo rationem aliquam reddere.* Cui ille festinato, ut res exigebat, pertransiens: *Cum rediero, inquit, dicito mihi, et faciam tibi omnem justitiam.* Tum illa: *Domine, inquit, et si tu non redieris, ego quid faciam?* Ad quam vocem substitit, et reos coram se adduci fecit. Neque, cum suggereretur a cunctis accelerare negotium, gressum a loco movit, quousque et viduæ a fisco, quod juridicis sanctionibus decretum est, persolvi pro re fecit; (a) demumque supplicationum precibus et fletibus super factis suis pœnitentes viscerali clementia flexus, non tam potestate quam precatu et lenitate vinotos, prætorialibus catenis absolvit. Hujus rei gratia compunctus venerabilis pontifex, cœpit lacrymosis gemitibus secum inter verba precantia, hæc siquidem prophetica et Evangelica revolvere oracula: *Tu, Domine, dixisti: Judicate pupillo, defendite viduam; et venite, et arguite me (Isa. 1, 17).* Et alibi: *Dimittite, et dimittetur vobis; ne immemor sis, quæso, peccator ego indignissimus, propter nomen gloriæ tuæ, et fidelissimæ promissionis tuæ, in hujus devotissimi viri facto, pietati tuæ humiliter supplico (Marc. vi, 27).* Perveniensque ad sepulcrum beati Petri, ibi diutius oravit, et flevit, atque veluti somno correptus in extasim est raptus, quo se per revelationem exauditum discit; et ne ulterius jum talia de quoquam sine baptismate sacro defuncto præsumeret petere, promeruit castigari. Qua in re, licet (b) a minus perfectæ fidei et curiosis quædam valeant quæri, et plura ab his qui credunt veritati fideliter dicenti, quæ apud homines impossibilia sunt vel videntur, facilia sunt apud Dominum, salubriter explanari, tutius tamen videtur in hoc actu divinæ pietatis et potestatis judicium venerari, et a nemine discuti.

28. Denique a fideli et religioso viro, ac huic nostro Patri sanctissimo pro suæ religionis et utilitatis merito valde (c) familiarissimo, fideliter post obitum ejus nobis narratum didicimus, quod cum idem vaselectionis et habitaculum sancti Spiritus visionem ultimam prophetæ Ezechielis interpretaretur, oppansum velum inter ipsum et eundem exceptorem tractatus sui, illo per intervalla prolixius

(a) Belv., demumque supplicantium precibus et fletibus super facti sui pœnitentiam, viscerali clementia flexus, non tantum potestate.

(b) Ita restituimus ex Belvac. et Gemet. dccc ann. cum prius legeretur in Editis, a viris perf. fid., quod est etiam in Mss. Becc. et al.

(c) Hic Gregorii familiaris et exceptor est Petrus Diaconus, cum quo in Dialogis colloquitur. De eo consule Mabill. sæculo 1 Bened., p. 497. Hinc in Belv. et Gemet. legitur simpliciter, narratum, ommissa voce nobis.

(d) Sacerdotes dicti olim non quilibet presbyteri, sed episcopi, qui civitatibus præerant; qui vero in vicis et oppidis sacris præficiabantur, ii appellaban-

tur presbyteri; eodem pene modo quo, ut observavit doctissimus J. Sirmondus ad Apollinarem Sidon. l. v, epist. 7, Romana republica idolis adhuc serviente, Flamines in municipiis erant, in provinciis autem sacerdotes. Laudat hic Sirmondus Pacatum in Panegyrico, et Novel. Martiani 4, ne Flamini municipali sacerdoti provincia liceret habere uxorem ancillam.

(e) Sabinianus is erat.

(f) Titulus hic honoris, nunc soli papæ delatus, olim concedebatur non solum aliis episcopis, sed etiam presbyteris, imo et ipsis diaconis. Ennodius, l. v, Epist. 13, Hormisdæ qui erat tantum diaconus scribit: *novit optime sanctitas vestra.*

relicente, idem minister ejus stylo perforaverit, et eventu per foramen conspiciens, vidit columbam nive candidiorem super ejus caput sedentem, rostrumque ipsius ori diu tenere appositum: quæ cum se ab ore ejusdem amoveret, incipiebat sanctus pontifex loqui, et a notario graphium ceris imprimi. Cum vero reticebat sancti Spiritus organum, minister ejus oculum foramini iterum applicabat, eumque ac si in oratione levatis ad cælum manibus simul et oculis, columbæ rostrum more solito conspicabatur ore suscipere. Quod tandem, eodem spiritu revelante, pontifex sanctus cognovit, et vehementissime tristis effectus, interminatus est auctoritate apostolica miraculi divini in se perpetrati conscio, ne in vita sua id alicui quoquo modo patefaceret. Quod is interim secretum custodiens, post defunctionem sanctissimi (d) sacerdotis compulsus quorundam invidia, qui obtrecebant virum beatissimum, præsumptionis tumore tanta ac talia de cœlestium arcanorum mysteriis fuisse locutum, hæc ita se per omnia vidisse fideliter enarravit.

29. Migrato namque ad Dominum sæpe dicto reverendissimo pontifice, cum fames validissima non modo in hac civitate Romana, verum et in omnibus circa regionibus satis superque grassaretur, et is qui ei in sede pontificali (e) successerat horrea Ecclesiæ ementibus frumenta aperiret, et illis quos beatus Gregorius per monasteria et xenodochia seu diaconias vel hospitalia stipendiis alendos ecclesiasticis ordinaverat clauderet, cœperunt omnes, famis compellente inopia, apostolici aures inquietare dicentes: *Domine apostolice, quos pater noster decessor tuus sanctus Gregorius hæcenus studuit pascere, tua (f) sanctitas fame non sinat perire.* Quos vociferationum clamores idem moleste ferens, respondit: *Si Gregorius ad famam suæ laudis cunctos populos curavit suscipere, nos omnes non possumus pascere, sicque vacuos sivitabire.* Quæ verba responsionis cum sæpius ad se clamantibus iterans redderet, apparuit ei in visu sanctus Gregorius tertio, illumque tertio blande increpans super sua detractatione et ipsius tenacia, seu miserorum indigentia, admonuit atque corripuit. Qui nec cor ad misericordiam flexit, nec ori ab obrectatione adhibere custodiam voluit, nec manum ad largitatem extendit. Unde illi quarto apparens beatus Gregorius horribiliter eum redarguit, et comminans eum in capite percussit, cujus dolore vexatus paulo post defunctus est.

tur presbyteri; eodem pene modo quo, ut observavit doctissimus J. Sirmondus ad Apollinarem Sidon. l. v, epist. 7, Romana republica idolis adhuc serviente, Flamines in municipiis erant, in provinciis autem sacerdotes. Laudat hic Sirmondus Pacatum in Panegyrico, et Novel. Martiani 4, ne Flamini municipali sacerdoti provincia liceret habere uxorem ancillam.

(e) Sabinianus is erat.

(f) Titulus hic honoris, nunc soli papæ delatus, olim concedebatur non solum aliis episcopis, sed etiam presbyteris, imo et ipsis diaconis. Ennodius, l. v, Epist. 13, Hormisdæ qui erat tantum diaconus scribit: *novit optime sanctitas vestra.*

Hæc breviter de vita vel actibus beati Gregorii A dicta sunt.

Cæterum quandiu mundi hujus orbita volvitur, ejus laudabile meritum semper accipit incrementum, quia ipsius sine dubio gloriæ ascribitur, quod hæc Romana civitas una cum sanctis apostolis ejus precibus constare videtur, vel quia Anglorum Ecclesia nova semper sobole fecundatur, vel quod illius doctrinis per orbem universum multi a peccatis ¶ 6 elongati, ad Christi clementiam convertuntur, vel quod boni quique ejus suasionibus inflammati, cœlestem patriam desideranter inquirunt. Qui beatissimus pontifex post quam sedem Romanæ et apostolicæ Ecclesiæ annis tredecim, mensibus sex, et diebus decem, gloriosissime rexit, ex hac luce subtractus, atque ad æternam regni cœlestis sedem translatus B est. Sepultus vero est in ecclesia Petri apostoli ante secretarium, quarto iduum Martiarum, regnante Domino nostro Jesu Christo, qui cum Patre et Spiritu sancto, vivit et regnat Deus, per omnia sæcula sæculorum. Amen.

Ex eodem Paulo Diacono.

In pestilentie calamitate beatissimus Gregorius, qui tunc levita erat, a cunctis generaliter papa electus est (*Lib. v, c. 11, Hist. Lang.*). Qui dum septiformem litaniam ordinasset, intra unius horæ spatium, dum populi Deum precarentur, octoginta ex eis subito ad terram corruentes, spiritum exhalaverunt. Septiformis autem litania ideo dicta est, quia totius Urbis populus a beato Gregorio in septem C partes Deum deprecaturus, divisus est. In primo namque choro fuit omnis clerus; in secundo omnes abbates cum monachis suis; in tertio omnes abbatisse cum congregationibus suis; in quarto omnes infantes; in quinto omnes viri laici; in sexto omnes viduæ; et in septimo omnes mulieres conjugatæ. Ideo autem de beato Gregorio plura dicere omittimus, quia jam ante aliquot annos ejus Vitam, Deo auxiliante, contexuimus, in qua, quæ dicenda fuerant, justa tenuitatis nostræ vires, universa descripsimus.

(a) Legendum, *septimam*. Phocas regnare cœpit indict. 6, cujus proinde annus secundus respondet indictioni 7. Deinde constat sanctum Gregorium cœ-

Ex eodem.

Hoc eodem tempore idem beatus Gregorius Augustinum, et Mellitum, et Joannem cum aliis pluribus monachis timentibus Deum, in Britanniam misit; eorumque prædicatione Anglos ad Christum convertit.

Ex eodem.

Iisdem diebus sapientissimus ac beatissimus Papa Gregorius Romanæ urbis episcopus (*Lib. iv, c. 1*), post alia multa quæ ad utilitatem sanctæ Ecclesiæ scripserat, etiam libros quatuor de Vitis sanctorum composuit: quem codicem Dialogum, quia eum colloquens cum suo diacono Petro ediderat, appellavit. Hos autem libros præfatus papa Theodelindæ reginæ misit, utpote quam sciebat, et Christi fidei deditam, et in bonis actibus esse præcipuam. Per hanc quoque reginam multum utilitatis Ecclesia Dei consecuta est; nam pene omnes Ecclesiarum sublimitates Langobardi, cum adhuc gentilitatis errore tenerentur, invaserunt; sed ejus salubri supplicatione rex permotus, et catholicam fidem tenuit, et multas possessiones Ecclesiæ largitus est; atque episcopos, qui in depressione et abjectione erant, ad dignitatem et honorem reduxit.

¶ 7 *Ibidem.*

Rex autem Agilulfus, extincto Mauritione, Ticinum repedavit. Nec multo post suggerente maxime Theodelinda regina, conjugæ ejus, sicut eam beatus Gregorius suis epistolis sæpius admonuerat, cum eodem viro sanctissimo papa Gregorio atque Romanis pacem firmissimam pepigit.

Ibidem.

Tunc beatus Gregorius papa migravit ad Christum, ¶ 8 cum jam Phocas per indictionem (a) octavam anno regnaret secundo. Cujus in locum ad apostolatus officium Sabinianus est ordinatus. Fuit autem hiems frigida nimis; et mortuæ sunt vites pene in omnibus locis. Messes quoque percussæ uredine passim evanuerunt. Debit etenim mundus famem sitimque pati, quando, decedente tanto doctore, animas hominum spiritualis alimonie penuria, sitisque ariditas invasit.

pisse regere Ecclesiam indict. 9, rexissetque per tredecim annos et sex menses, ac migrasse in cœlum mense Martio, currente indict. 7.

SANCTI GREGORII MAGNI VITA,

A JOANNE DIACONO SCRIPTA LIBRIS QUATUOR.

JOANNIS DIACONI CARMEN AD JOANNEM PAPAM VIII.

¶ 9 Suscipe Romuleos, Pastor venerande, triumphos, D
Gregorii sancti suscipe gesta tui.
Qui nituit factis, verbis, scriptisque beatis,

Ut jubar auricomi solis in orbe cluit.
Forma, decus, speculum tibi sit, via, vita per ævum,
Si cupis æternum ferre sacerdotium.